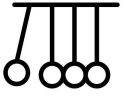

Nikaragua ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Davada Güç Kullanımı ve Devlet Sorumluluğu

LAW

ELAY DERİN ULAŞ

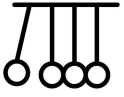
Özet

Bu rapor, Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki davaya ilişkin kararını, uluslararası hukukta güç kullanma yasağı ve devlet sorumluluğu doktrinine özel bir vurgu yaparak incelemektedir. Çalışma, uyuşmazlığın tarihsel arka planını, Divan'ın yargı yetkisi ve kabul edilebilirliğe ilişkin tespitlerini ve güç kullanma yasağı, meşru müdafaa ile fiillerin bir devlete atfedilmesi gibi temel hukuki ilkelerin yorumlanmasını analiz etmektedir. Ayrıca rapor, Divan'ın Amerika Birleşik Devletleri'nin kolektif meşru müdafaa iddiasını reddetmesini ve teamül hukukundan doğan yükümlülükler ile antlaşma yükümlülüklerinin birden fazla ihlal edildiğine ilişkin tespitlerini değerlendirmektedir. Nikaragua kararı, güç kullanımını düzenleyen temel kuralları açıklığa kavuşturan ve devletlerin hukuka aykırı faaliyetlere doğrudan veya dolaylı katılımlarından doğan sorumluluğunu pekiştiren bir dönüm noktası niteliğinde bir karar olarak değerlendirilmektedir.

Davanın Tarihi ve Siyasi Arka Planı

Nicaragua ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki uyuşmazlık, 1980'lerin başlarında Nikaragua'ya karşı ve Nikaragua'da artan askerî ve paramiliter faaliyetler bağlamında ortaya çıkmıştır. Nikaragua, 9 Nisan 1984 tarihinde Uluslararası Adalet Divanı nezdinde dava açarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi topraklarına karşı gerçekleştirilen askerî ve paramiliter eylemler nedeniyle uluslararası sorumluluk taşıdığını ileri sürmüştür. Başvuru ile birlikte Nikaragua, Divan'ın nihai kararına kadar daha fazla zararın önlenmesi amacıyla geçici tedbirler kararı verilmesini talep etmiştir. Divan, 10 Mayıs 1984 tarihinde geçici tedbirlerin gösterilmesine ilişkin bir karar vermiştir. Bu tedbirler kapsamında Divan, Amerika Birleşik Devletleri'nin özellikle limanların mayınlanması olmak üzere Nikaragua limanlarına erişimi kısıtlayan her türlü faaliyetten derhâl vazgeçmesini ve bu tür eylemlerden kaçınmasını istemiştir. Divan ayrıca, uluslararası hukuk kapsamında korunan Nikaragua'nın egemenliği ve siyasi bağımsızlığının tam olarak saygı görmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, söz konusu hakların güç kullanma veya güç kullanma tehdidi yasağına ve devletlerin iç işlerine karışmama ilkesine aykırı faaliyetler yoluyla tehlikeye atılamayacağını belirtmiştir.

Davaya ilişkin erken bir aşamada Divan, yargılamanın öncelikle yargı yetkisi ve kabul edilebilirlik meselelerini ele almasına karar vermiştir. Bu aşamada El Salvador, Divan

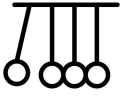

Statüsü'nün 63. maddesi uyarınca davaya müdahil olma talebinde bulunarak Divan'ın yargı yetkisine sahip olmadığını ileri sürmüştür. Ancak Divan, 4 Ekim 1984 tarihli kararı ile El Salvador'un müdahalesini, yargılamanın yargı yetkisine ilişkin aşamasıyla sınırlı olmak üzere, kabul edilemez bulmuştur. 8 - 18 Ekim 1984 tarihleri arasında gerçekleştirilen aleni duruşmaların ardından Divan, 26 Kasım 1984 tarihinde kararını vermiş; uyuşmazlık bakımından yargı yetkisine sahip olduğunu ve Nikaragua'nın başvurusunun kabul edilebilir olduğunu teyit etmiştir. Divan, Nikaragua'nın Divan'ın zorunlu yargı yetkisini kabul eden Amerika Birleşik Devletleri'nin 1946 tarihli beyanına, Statü'nün 36. maddesi uyarınca, Nikaragua'nın 1929 tarihli kendi beyanı ile birlikte dayanma hakkına sahip olduğuna hükmetmiştir.

Daha sonraki yargılama aşamaları, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ocak 1985'te davaya bundan sonra katılmayacağını açıklamasının ardından bu devletin yokluğunda gerçekleştirilmiştir. Buna rağmen Divan, Eylül 1985'te Nikaragua tarafından sunulan sözlü beyanları ve tanık ifadelerini dinleyerek yargılamaya devam etmiştir. Divan, 27 Haziran 1986 tarihinde esas hakkında kararını vermiş; Amerika Birleşik Devletleri'nin kolektif meşru müdafaaya dayanan gerekçesini reddetmiş ve güç kullanma yasağı, müdahale yasağı ve devlet egemenliğinin ihlali de dâhil olmak üzere, teamül hukukunun birden fazla ihlal edildiğini ve ayrıca barışçıl deniz ticaretine ilişkin yükümlülüklerin de ihlal edildiğini tespit etmiştir. Divan, Amerika Birleşik Devletleri'nin hukuka aykırı fiillerine son verme ve Nikaragua'ya verilen zarar için tam tazminat ödeme yükümlülüğü altında bulunduğu sonucuna varmıştır. Her ne kadar tazminatın şekli ve miktarına ilişkin olarak daha sonraki aşamalarda ek yargılamalar başlatılmış olsa da, Nikaragua 1991 yılında Divan'ı davayı sürdürmek istemediği konusunda bilgilendirmiş; bunun sonucunda dava Divan'ın Genel Listesinden çıkarılmıştır.

Yargı Yetkisi ve Kabul Edilebilirlik

Uyuşmazlığın esasına girilmeden önce Uluslararası Adalet Divanı'nın, uyuşmazlığı karara bağlama konusunda yargı yetkisine sahip olup olmadığını ve Nikaragua tarafından yapılan başvurusunun kabul edilebilir nitelikte olup olmadığını değerlendirmesi zorunluydu. Bu ön meseleler merkezi bir önem taşımaktaydı; zira Amerika Birleşik Devletleri, Divan'ın uyuşmazlığı karara bağlama yetkisini güçlü biçimde tartışmaya açmıştı. Nikaragua, Divan'ın

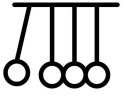

yargı yetkisini, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 36. maddesinin 2. ve 5. paragraflarına dayandırmış ve her iki devletin de Divan'ın zorunlu yargı yetkisini kabul eden beyanlarına atıfta bulunmuştur. Nikaragua, Uluslararası Daimi Adalet Divanı Statüsü kapsamında yapılmış olan 1929 tarihli kendi beyanını ileri sürmüş ve bu beyanın geçerliliğini koruduğunu ve Uluslararası Adalet Divanı bakımından uygulanabilir olduğunu savunmuştur. Ayrıca, belirli çekincelere tabi olmak üzere Divan'ın zorunlu yargı yetkisini kabul eden Amerika Birleşik Devletleri'nin 1946 tarihli beyanına da dayanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri, mahkemenin yargı yetkisini çeşitli gerekçelerle itiraz konusu yapmıştır. Bu kapsamda, diğer hususların yanı sıra, Nikaragua'nın 1929 tarihli beyanının geçersiz olduğunu, uyuşmazlığın ihtiyari kayıt kapsamındaki çekinceleri içine girdiğini ve mahkemenin kolektif meşru savunma ile bölgesel güvenlik düzenlemelerine ilişkin konularda hüküm verme yetkisinin bulunmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri, Nikaragua tarafından yapılan başvurunun hazırlanışındaki iddia edilen eksiklikler ve uyuşmazlığın siyasi niteliği nedeniyle kabul edilemez olduğunu savunmuştur.

Aynı şekilde El Salvador, Statü'nün 63. maddesi uyarınca yargılamaya müdahil olma talebinde bulunmuş ve yargı yetkisi aşamasında ilgili hukuk kurallarının yorumlanmasında menfaati bulunduğunu ileri sürmüştür. Ancak mahkeme, El Salvador'un müdahalesini, yargı yetkisine ilişkin olduğu ölçüde kabul edilemez bulmuş ve üçüncü bir devletin müdahalesinin bu aşamada mahkemenin yetkisini tartışmaya açmak amacıyla kullanılamayacağını yeniden vurgulamıştır.

26 Kasım 1984 tarihli kararında mahkeme, Amerika Birleşik Devletleri tarafından ileri sürülen itirazları reddetmiş ve davaya bakma yetkisine sahip olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, Nikaragua'nın 1929 tarihli beyanının geçerliliğini teyit etmiş ve Amerika Birleşik Devletleri'nin 1946 tarihli beyanına dayanmanın Nikaragua bakımından mümkün olduğu sonucuna varmıştır. Amerika Birleşik Devletleri tarafından ileri sürülen çekincelerin uyuşmazlığı mahkemenin yargı yetkisi kapsamı dışında bırakmadığını tespit etmiştir. Mahkeme ayrıca Nikaragua'nın başvurusunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir. Uyuşmazlığın siyasi unsurlar içermesinin, onun hukuki niteliğini ortadan kaldırmadığını ve mahkemenin yargı yetkisini kullanmasına engel teşkil etmediğini vurgulamıştır. Bu suretle hem yargı yetkisini hem de kabul edilebilirliği teyit eden mahkeme, davanın esasına geçmiştir.

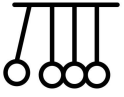
Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı

Kuvvet kullanma yasağı, çağdaş uluslararası hukukun temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Bu ilke, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinde yer almakta olup, tüm devletlerin herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanma tehdidinden veya kuvvet kullanmaktan kaçınma yükümlülüğünü öngörmektedir. Söz konusu kural, uluslararası hukuk düzeninin temel taşlarından biri olarak geniş biçimde kabul edilmekte olup, hem doğrudan hem de dolaylı kuvvet kullanma biçimlerine uygulanmaktadır.

Nikaragua ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki davada Uluslararası Adalet Divanı, kuvvet kullanma yasağının merkezi önemini yeniden teyit etmiş ve bu yasağın hem antlaşma hukuku hem de teamül hukuku kapsamındaki içeriğini açıklığa kavuşturmuştur. Mahkeme, kuvvet kullanma yasağının yalnızca Birleşmiş Milletler Şartı kapsamında doğan bir antlaşma yükümlülüğü olmadığını, aynı zamanda tüm devletler için, üyelik statülerinden veya belirli antlaşmalara taraf olup olmamalarından bağımsız olarak bağlayıcı olan bir teamül hukuku kuralı niteliği taşıdığını vurgulamıştır.

Mahkeme, Amerika Birleşik Devletleri'ne atfedilen; Nikaragua'da ve Nikaragua'ya karşı yürütülen askerî ve paramiliter faaliyetler dâhil olmak üzere çeşitli eylemlerin kuvvet kullanımı teşkil edip etmediğini incelemiştir. Bu kapsamda, Nikaragua limanlarının mayınlanması ve Nikaragua hükümetine karşı faaliyet gösteren silahlı gruplara sağlanan desteğin hukuka aykırı kuvvet kullanımı niteliğinde olduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme, özellikle silahlı grupların örgütlenmesi, eğitilmesi, finanse edilmesi ve donatılması yoluyla gerçekleştirilen dolaylı kuvvet kullanımının belirli bir ağırlık ve ciddiyet düzeyine ulaşması hâlinde, kuvvet kullanma yasağının kapsamına girebileceğinin altını çizmiştir.

Ayrıca mahkeme, uluslararası hukuk kapsamında kuvvet kullanımı teşkil eden eylemler ile salt siyasi veya ekonomik baskı arasında bir ayrım yapmıştır. Her türlü müdahalenin Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddesinin ihlalini oluşturmadığını belirtmekle birlikte, mahkeme; ister doğrudan ister dolaylı olarak gerçekleştirilsin, silahlı faaliyetlerin başka bir devletin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit etmesi halinde kuvvet kullanma yasağını ihlal edebileceğini açıkça ortaya koymuştur. Kuvvet kullanma yasağının teamül

hukuku niteliğini yeniden teyit eden ve bu yasağın dolaylı askeri müdahale biçimlerine uygulanmasını açıklığa kavuşturan Nikaragua kararı, uluslararası hukukun gelişimine önemli bir katkı sağlamıştır. Karar, devletlerin devlet dışı aktörler aracılığıyla hareket ederek bu yasağı dolanmalarının mümkün olmadığını teyit etmiş ve ilkeye saygının uluslararası barış ve güvenliğin korunması açısından vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır.

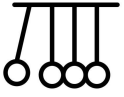
Silahlı Saldırı ve Meşru Müdafaa

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı, meşru müdafaa halinde sınırlı bir istisnaya izin vermektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi, bir üye devlete karşı silahlı bir saldırı gerçekleşmesi halinde bireysel veya kolektif meşru müdafaa hakkının doğuştan var olduğunu tanımaktadır. Nikaragua ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki davada Uluslararası Adalet Divanı, Amerika Birleşik Devletleri'nin eylemlerinin kolektif meşru müdafaa gerekçesine dayanılarak haklı gösterilip gösterilemeyeceğini incelemek durumunda kalmıştır.

Mahkeme önündeki temel meselelerden biri, silahlı saldırı kavramının nasıl yorumlanacağı olmuştur. Mahkeme, kuvvet kullanımının her biçiminin Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi anlamında silahlı saldırı teşkil etmediğini açıklığa kavuşturmuştur. Doğrudan askeri harekât gibi kuvvet kullanımının ağır biçimleri silahlı saldırı olarak nitelendirilebilecekken, bazı dolaylı kuvvet kullanımı türleri de dâhil olmak üzere daha hafif biçimler bu eşiği her zaman karşılamamaktadır. Mahkeme, kuvvet kullanımının en ağır biçimleri ile kuvvet kullanma yasağının diğer ihlalleri arasında bir ayrım yaparak, yalnızca ilk gruba giren eylemlerin meşru müdafaa hakkını doğurabileceğini vurgulamıştır.

İkinci olarak mahkeme, kolektif meşru müdafaa'nın kullanılmasının sıkı koşullara bağlı olduğunu vurgulamıştır. Bu koşullar arasında silahlı bir saldırının varlığı, mağdur devlet tarafından yardım talebinde bulunulması ve gereklilik ile orantılılık ilkelerine uyulması yer almaktadır. Mahkeme, somut olayda bu koşulların karşılanmadığı sonucuna varmıştır. Özellikle, kolektif meşru müdafaya dayanıldığına ilişkin olarak zarar gördüğü iddia edilen devletler tarafından açık ve resmi bir talepte bulunulmadığı gibi, Amerika Birleşik Devletleri tarafından alınan tedbirlerin gerekli ve orantılı olduğu da ortaya konulamamıştır.

Ayrıca mahkeme, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi uyarınca gerekli olmasına rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nin eylemlerini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne

bildirmediğini kaydetmiştir. Mahkeme, bu bildirim yükümlülüğünün usuli nitelikte olduğunu kabul etmekle birlikte, söz konusu bildirimin yapılmamış olmasını meşru müdafaa iddiasını zayıflatan ek bir unsur olarak değerlendirmiştir.

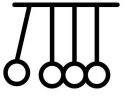
Sonuç olarak mahkeme, Amerika Birleşik Devletleri'nin Nikaragua'da ve Nikaragua'ya karşı yürüttüğü askeri ve paramiliter faaliyetleri haklı göstermek amacıyla kolektif meşru müdafaa doktrinine dayanamayacağına hükmetmiştir. Bu tespit, kuvvet kullanımının hukuka aykırılığının ortaya konulmasında kritik bir rol oynamış ve mahkemenin devam eden analizinde devlet sorumluluğunun belirlenmesi için zemin hazırlamıştır.

Devlet Sorumluluğu

Nikaragua ile Amerika Birleşik Devletleri davasında Uluslararası Adalet Divanı, Amerika Birleşik Devletleri'ne atfedilen fiillerin uluslararası sorumluluğunu doğurup doğurmadığını incelemiştir. Bu bağlamda temel meselelerden biri, devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen fiillerin yani Contras tarafından gerçekleştirilen eylemlerin Amerika Birleşik Devletleri'ne atfedilip atfedilmeyeceği olmuştur. Mahkeme, bu değerlendirmede etkin kontrol testini uygulayarak Amerika Birleşik Devletleri'nin söz konusu grupların askeri faaliyetleri üzerinde yeterli düzeyde kontrol sahibi olup olmadığını incelemiştir.

Mahkeme, Amerika Birleşik Devletleri'nin Contras'a önemli ölçüde mali, lojistik ve askeri destek sağlamış olmasına rağmen, bu grupların belirli operasyonları üzerinde etkin bir kontrol kullanmadığı sonucuna varmıştır. Bu nedenle Contras'ın fiillerinin tamamının Amerika Birleşik Devletleri'ne atfedilemeyeceğini belirtmiştir. Bununla birlikte mahkeme, Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi davranışları bakımından uluslararası sorumluluk taşıdığına hükmetmiştir. Bu kapsamda özellikle silahlı grupların örgütlenmesi, eğitilmesi, finanse edilmesi ve donatılması ile Nikaragua limanlarının mayınlanması gibi doğrudan eylemler nedeniyle sorumluluk doğduğunu ifade etmiştir.

Mahkeme, kendi fiilleri bakımından sorumluluğun tespit edilmesine ek olarak, hukuka aykırı fiillerin tamamının doğrudan devlete atfedilemediği durumlarda dahi bir devletin uluslararası sorumluluk altına girebileceğini vurgulamıştır. Silahlı gruplara sağlanan kayda değer nitelikteki desteğin hukuka aykırı faaliyetlere önemli ölçüde katkıda bulunması halinde, bu desteğin bizzat uluslararası yükümlülüklerin ihlali teşkil edebileceğini belirtmiştir. Bu yaklaşım, devletlerin devlet dışı aktörler aracılığıyla dolaylı biçimde hareket ederek

sorumluluktan kaçınamayacağını ortaya koymuş ve uluslararası hukuka saygı ilkesinin silahlı çatışmalara her türlü katılım biçimini kapsadığını pekiştirmiştir.

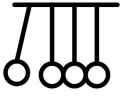
Bu doğrultuda mahkeme, Amerika Birleşik Devletleri'nin teamül hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiğini tespit etmiştir. Bu ihlaller, müdahale etmeme ilkesi, kuvvet kullanma yasağı ve devlet egemenliğine saygı ilkesini kapsamaktadır.

Uluslararası Adalet Divanı Tarafından Tespit Edilen İhlaller

Esasa ilişkin kararında Uluslararası Adalet Divanı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Nikaragua'da ve Nikaragua'ya karşı yürüttüğü faaliyetler kapsamında uluslararası hukukun çeşitli ihlallerini tespit etmiştir. Bu ihlaller hem teamül hukukuna hem de andlaşmalardan doğan yükümlülüklerle ilişkin olup, mahkemenin uluslararası sorumluluğun varlığına ilişkin tespitinin temelini oluşturmuştur. İlk olarak mahkeme, Amerika Birleşik Devletleri'nin Nikaragua'ya karşı askeri ve paramiliter faaliyetlerde bulunmak suretiyle kuvvet kullanma yasağını ihlal ettiğine hükmetmiştir. Nikaragua topraklarının mayınlanması gibi eylemler, uluslararası hukuk kapsamında hukuka aykırı kuvvet kullanımı olarak değerlendirilmiştir.

İkinci olarak mahkeme, müdahale etmeme ilkesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Contras'ı örgütleyerek, eğiterek, finanse ederek ve donatarak Nikaragua'nın iç yetki alanına giren hususlara, özellikle siyasi ve ekonomik sistemini belirleme hakkına hukuka aykırı şekilde müdahale etmiştir. Mahkeme ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'nin Nikaragua'nın egemenliğini ihlal ettiğini ve özellikle Nikaragua limanları ile deniz seyrüseferini etkileyen eylemler yoluyla barışçıl deniz ticaretine ilişkin yükümlülükleri de ihlal ettiğini sonucuna varmıştır.

Buna ek olarak mahkeme, Amerika Birleşik Devletleri'nin iki devlet arasında 1956 yılında imzalanan Dostluk, Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması'ndan doğan belirli yükümlülükleri ihlal ettiğini ve söz konusu antlaşmayı konu ve amacından yoksun bırakan fiillerde bulunduğunu tespit etmiştir. Bu tespitler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, uluslararası hukukun temel ilkeleriyle bağdaşmayan bir davranış örüntüsünü ortaya koymuş ve mahkemenin Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası sorumluluk altına girdiği yönündeki sonucunu haklı kılmıştır.

Sonuç

Nikaragua Amerika Birleşik Devletleri davası, kuvvet kullanımı ve devlet sorumluluğu alanlarında uluslararası hukukun gelişimi bakımından bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Uluslararası Adalet Divanı, verdiği kararlarla kuvvet kullanma yasağının temel niteliğini yeniden teyit etmiş ve bu kuralın yalnızca Birleşmiş Milletler Antlaşması kapsamında değil, aynı zamanda teamül hukuku normu olarak da var olduğunu açıklığa kavuşturmuştur. Mahkemenin silahlı saldırı kavramına ilişkin katı yorumu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin kolektif meşru müdafaa iddiasını reddetmesi, bu yasağa tanınan hukuka uygun istisnaların son derece sınırlı olduğunu ortaya koymuştur.

Ayrıca mahkeme, devlet dışı aktörler tarafından işlenen fiillerin devlete atfedilmesi ile bir devletin kendi davranışlarından doğan sorumluluk arasında ayırım yaparak devlet sorumluluğu hukukuna önemli bir katkı sağlamıştır. Etkin kontrol testini uygulayarak ve dolaylı katılımdan doğan sorumluluğu vurgulayarak mahkeme, devletlerin vekil aktörler aracılığıyla hareket etmek suretiyle uluslararası sorumluluktan kaçınamayacağını ortaya koymuştur. Sonuç olarak karar, egemenlik, müdahale etmeme ve hesap verebilirlik ilkelerini güçlendirmiş olup uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımına ilişkin güncel tartışmalarda yetkin bir başvuru kaynağı olma niteliğini sürdürmektedir.

Kaynakça

- International Court of Justice, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua Judgement of 27 June 1986 <https://www.icj-cij.org/case/70>
- United Nations, Charter of the United Nations <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>
- Tom Ruys, 'Armed Attack' and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice 33 Leiden Journal of International Law <https://www.cambridge.org/core/journals/leiden-journal-of-international-law>